

УДК 364:316.4:001.89
DOI: <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2025/11-1/10>

Олена ЧУЙКО, д-р психол. наук, проф.
ORCID ID: 0000-0001-7088-0961
e-mail: chuiko@knu.ua

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

Андрій ІЛЬЧУК, асп.
ORCID ID: 0009-0001-4063-9082
e-mail: an.ilchuk27@gmail.com

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Київ, Україна

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЗГУРТОВАНОСТІ В КОНТЕКСТІ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

Вступ. Соціальна згуртованість як багатовимірний суспільний феномен набуває особливої актуальності в сучасних умовах глобальних трансформацій та кризових явищ. В українському контексті повномасштабної війни та масштабного внутрішнього переміщення населення (близько 3,6 мільйонів осіб) концептуалізація цього феномену стає не лише теоретичним завданням, але й практичною необхідністю для розробки ефективних стратегій інтеграції та консолідації суспільства. Метою дослідження є комплексний аналіз поняття "соціальна згуртованість", його еволюції в науковому дискурсі, визначення основних теоретичних підходів до його розуміння, а також розкриття структурних компонентів та їх взаємозв'язку в контексті інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади.

Методи. У дослідженні використано теоретичний аналіз наукових джерел, порівняльний аналіз різних концептуальних підходів, систематизація та узагальнення теоретичних положень, структурно-функціональний аналіз компонентів соціальної згуртованості.

Результати. Простежено історичну еволюцію концепту соціальної згуртованості від античних філософських ідей до сучасних міждисциплінарних теорій. Систематизовано теоретичні підходи (соціологічний, психологічний, економічний, політологічний та міждисциплінарні) до вивчення соціальної згуртованості. Виокремлено та проаналізовано чотири структурні компоненти соціальної згуртованості: ціннісно-нормативний (спільні цінності, норми, моральні зобов'язання), соціально-реляційний (соціальні зв'язки, довіра, інклюзія), афективний (почуття приналежності, солідарність, емоційна прив'язаність) та функціональний (кооперація, взаємодопомога, колективна дія).

Висновки. Сформовано комплексне розуміння феномену соціальної згуртованості як динамічного процесу формування та підтримки якісних соціальних зв'язків, спільних цінностей, почуття приналежності та здатності до колективної дії. Виявлено чотири взаємопов'язані структурні компоненти соціальної згуртованості, які формують цілісну теоретичну рамку для розуміння механізмів групової інтеграції. Створено теоретико-методологічне підґрунтя для подальшого дослідження соціальної роботи як інструменту розвитку соціальної згуртованості в умовах масштабного внутрішнього переміщення населення.

Ключові слова: громада, внутрішньо переміщені особи, соціальна інтеграція, соціальна робота, соціальна згуртованість.

Вступ

Дослідження соціальної згуртованості як багатовимірного суспільного феномену набуває особливої актуальності в сучасних умовах глобальних трансформацій та локальних кризових явищ. В українському контексті повномасштабної війни та масштабного внутрішнього переміщення населення концептуалізація цього феномену стає не лише теоретичним завданням, але й практичною необхідністю для розробки ефективних стратегій інтеграції та консолідації суспільства.

Станом на жовтень 2024 року, за даними Міжнародної організації з міграції, в Україні налічується близько 3,6 мільйонів внутрішньо переміщених осіб, при цьому 76% з них планують залишатися в нових регіонах тривалий час, що актуалізує питання довгострокових стратегій інтеграції та розвитку соціальної згуртованості (Міжнародна організація з міграції, 2024). Цей соціально-демографічний зсув створює безпрецедентні виклики для українського суспільства, вимагаючи глибокого теоретичного осмислення механізмів формування та підтримки соціальної згуртованості в громадах, які приймають внутрішньо переміщених осіб.

Концептуалізація феномену соціальної згуртованості передбачає систематичний аналіз його сутності, структурних компонентів та механізмів функціонування. Такий аналіз дозволяє не лише поглибити теоретичне розуміння даного явища, але й створити методологічний фундамент

для розробки практико-орієнтованих підходів до його розвитку. Як зазначає Дейнека, "соціальна згуртованість є не лише теоретичним конструктом, але й практичним інструментом забезпечення суспільної стабільності, особливо в періоди кризових явищ" (Deineka, 2021).

Метою даного підрозділу є комплексний аналіз поняття "соціальна згуртованість", дослідження його еволюції в науковому дискурсі, визначення основних теоретичних підходів до його розуміння, а також розкриття структурних компонентів соціальної згуртованості та їх взаємозв'язку в контексті інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади.

Методи

Для досягнення цієї мети в підрозділі буде досліджено історичну еволюцію концепту соціальної згуртованості від класичних соціологічних теорій до сучасних міждисциплінарних підходів, проаналізовано ключові теоретичні рамки розуміння цього феномену, виокремлено його структурні компоненти та прослідковано їх взаємозв'язок, а також осмислено роль соціальної згуртованості у розвитку громад, зокрема в контексті інтеграції внутрішньо переміщених осіб.

Розуміння теоретичних засад соціальної згуртованості є необхідною передумовою для подальшого аналізу соціальної роботи як інструменту її розвитку та розробки практичних стратегій зміцнення згуртованості в громадах, які стикаються з викликами інтеграції внутрішньо переміщених осіб.

© Чуйко Олена, Ільчук Андрій, 2025

Результати

Формування концепту соціальної згуртованості має глибоке історичне коріння і пройшло значну еволюцію від античних філософських ідей до сучасних міждисциплінарних теорій. Аналіз цієї еволюції дозволяє краще зрозуміти сутність даного феномену та його трансформацію під впливом суспільних змін.

Перші ідеї про важливість згуртованості спільноти можна простежити у працях Аристотеля, який розглядав поліс як спільноту, єдність якої досягається через політичну дружбу (*philia politike*) та почуття спільної мети (Аристотель, 2002). Ці ідеї заклали фундамент для подальшого осмислення соціальної згуртованості як необхідної умови стабільності суспільства.

У домодерну епоху згуртованість розглядалась переважно через призму релігійної єдності та традиційних соціальних зв'язків (Simmel, 1971). З настанням модерну (XVIII–XIX ст.) вона трансформувалась у концепцію національної єдності, що ґрунтується на спільній мові, культурі та громадянстві (Андерсон, 2001).

Ключовими передумовами формування сучасного розуміння соціальної згуртованості стали індустріальна революція та урбанізація XIX ст., які суттєво змінили структуру суспільних відносин, а також соціальні кризи XX ст., що актуалізували питання національної єдності та механізмів соціальної інтеграції (Castells, 2000; Green et al., 2008).

Емпіричне вивчення соціальної згуртованості розпочалося із класичних соціологічних теорій кінця XIX–поч. XX ст. Фердинанд Тьонніс у праці "Спільнота та суспільство" (1887) запропонував фундаментальне розрізнення між *Gemeinschaft* (спільнота) – органічними, природними зв'язками, та *Gesellschaft* (суспільство) – механічними, раціональними зв'язками, висловлюючи занепокоєння щодо послаблення природних соціальних зв'язків у процесі модернізації (Тьонніс, 2005).

Значний внесок у розуміння соціальної згуртованості зробив Еміль Дюркгейм, розвинувши концепцію соціальної солідарності. Він виокремив механічну солідарність (характерну для традиційних суспільств і засновану на подібності індивідів) та органічну солідарність (притаманну модерним суспільствам і засновану на функціональній взаємозалежності). Дюркгейм стверджував, що органічна солідарність може забезпечувати соціальну інтеграцію в умовах складних, диференційованих суспільств (Durkheim, 1893).

Макс Вебер збагатив розуміння соціальної згуртованості через аналіз соціальної дії, легітимності влади та процесів формування спільнот, розглядаючи різні типи соціальних відносин, що формують основу для колективної ідентичності (Вебер, 2012). Його ідеї про раціоналізацію суспільного життя допомогли зрозуміти трансформацію механізмів соціальної згуртованості в модерних суспільствах.

У післявоєнний період (1950–1980-ті роки) соціальна згуртованість розглядалась у тісному зв'язку з концепцією "держави загального добробуту", як результат забезпечення соціальних прав та рівності можливостей (Oliveira, 1951). У цей період акцент зміщується з культурної гомогенності на інституційні механізми забезпечення соціальної єдності через соціальну політику, систему соціального забезпечення та громадянські права.

Роберт Патнем, досліджуючи громадянське суспільство та соціальний капітал, зробив значний внесок у розуміння соціальної згуртованості, виокремивши два типи соціального капіталу: об'єднуючий (*bonding*) – тісні зв'язки в межах гомогенних груп, та сполучний (*bridging*) – слабші зв'язки

між гетерогенними групами (Putnam, 2000). Ця концепція стала особливо важливою для розуміння механізмів інтеграції різних соціальних груп.

Від 1990-х років, в епоху глобалізації та мультикультуралізму, розуміння соціальної згуртованості суттєво ускладнюється, включаючи як вертикальну інтеграцію (довіра до інституцій), так і горизонтальну (взаємодія між різними соціальними групами) (Vertoves, 2007). Ентоні Гіденс у своїй праці "Нестримний світ: як глобалізація перетворює наше життя" аналізує вплив глобалізаційних процесів на традиційні форми соціальної організації та спільності. Він зазначає, що глобалізація призводить до "детрадиціоналізації" суспільств, коли традиційні джерела ідентичності та солідарності втрачають своє значення (Giddens, 1999). Ця трансформація вимагає пошуку нових форм соціальної згуртованості, які б відповідали реаліям глобалізованого світу, поєднуючи локальну приналежність із глобальною взаємозалежністю.

У сучасному науковому дискурсі соціальна згуртованість розглядається як багатовимірний феномен. Бергер-Шмітт виокремлює два ключових виміри: зменшення нерівності та посилення соціального капіталу (Berger-Schmitt, 2002). Джейн Дженсон запропонувала п'ятивимірну модель, яка включає приналежність/ізоляцію, включення/виключення, участь/неучасть, визнання/відторгнення та легітимність/нелегітимність (Jenson, 1998).

Рада Європи визначає соціальну згуртованість як "здатність суспільства забезпечувати благополуччя всіх своїх членів, мінімізуючи нерівність та уникаючи поляризації" (Council of Europe, 2005). Генеральний директорат Ради Європи підкреслює, що соціальна згуртованість включає цінності та принципи, спрямовані на надання усім громадянам рівних умов доступу до основних соціальних та економічних прав (Council of Europe, 2010).

О. Дейнека розглядає соціальну згуртованість як динамічний процес формування спільних цінностей, викликів та рівних можливостей, що ґрунтуються на довірі, надії та взаємності серед усіх членів суспільства (Deineka, 2021).

У контексті інтеграції внутрішньо переміщених осіб сучасне розуміння соціальної згуртованості особливо акцентує увагу на взаємодії між різними соціальними групами, подоланні соціальної дистанції та формуванні спільної ідентичності при збереженні культурного різноманіття (Палатна, & Семигіна, 2024; Chuiko, & Fedorenko, 2022). Як свідчать дані проекту reSCORE, в умовах війни спостерігається значне посилення громадянської активності, толерантності та співпраці в громадах, що підкреслює важливість горизонтальних і вертикальних зв'язків для національної єдності (Мініч, 2024).

Еволюція поняття соціальної згуртованості відображає трансформацію суспільних викликів та пріоритетів – від пошуку механізмів інтеграції в умовах індустріалізації до розбудови інклюзивних спільнот в епоху глобалізації та кризових явищ. Сучасне розуміння соціальної згуртованості інтегрує класичні соціологічні концепції з новими підходами, підкреслюючи багатовимірність та контекстуальність цього феномену.

Соціальна згуртованість як складний, багатовимірний феномен досліджується в рамках різних наукових дисциплін, кожна з яких пропонує власну теоретичну перспективу для його концептуалізації. Аналіз ключових теоретичних підходів дозволяє сформувати комплексне розуміння цього феномену, особливо в контексті інтеграції внутрішньо переміщених осіб. Для систематизації різних теоретичних підходів до вивчення соціальної згуртованості була розроблена класифікація (табл. 1).

Таблиця 1

Теоретичні підходи до вивчення соціальної згуртованості

Підхід	Ключові автори	Суть підходу	Основні концепції
Соціологічний	П. Бурдьє, Р. Патнем, Дж. Коулман, М. Грановеттер, Б. Велман	Фокус на структурі соціальних відносин, мережах взаємодії та нормативних системах	Соціальний капітал, соціальні мережі, сила слабких зв'язків
Психологічний	А. Тажфел, Дж. Тернер, К. Левін, І. Ялом, Г. Олпорт	Зосередження на психологічних механізмах групової приналежності та соціальної ідентичності	Соціальна ідентичність, групова динаміка, міжгруповий контакт
Економічний	П. Самуельсон, М. Олсон, Е. Остром, Дж. Стігліц	Аналіз матеріальних аспектів соціальних взаємодій та механізмів кооперації	Суспільне благо, колективна дія, раціональний вибір
Політологічний	А. де Токвіль, Ю. Габермас, Р. Патнем, В. Кімліка	Дослідження політичних інститутів та механізмів громадянської участі	Громадянське суспільство, публічна сфера, мультикультурне громадянство
Міждисциплінарний	Рада Європи, М. Дойч, Дж. Берді, Ю. Бронфенбреннер	Інтеграція концепцій та методів з різних наукових дисциплін	Соціальна екологія, соціально-психологічний синтез, інтеграційний підхід

Соціологічний підхід фокусується на структурі соціальних відносин, мережах взаємодії та нормативних системах, що формують основу соціальної згуртованості. Концепція соціального капіталу, розвинута в працях П'єра Бурдьє, Роберта Патнема та Джеймса Коулмана, стала ключовим теоретичним інструментом для розуміння соціальної згуртованості. Бурдьє визначав соціальний капітал як "сукупність ресурсів, пов'язаних з володінням стійкою мережею відносин взаємного знайомства та визнання" (Bourdieu, 1986). Коулман підкреслював функціональний аспект соціального капіталу, визначаючи його як "ресурси соціальних відносин і мереж, що полегшують дії індивідів через створення довіри, встановлення зобов'язань та очікувань, формування каналів інформації та закріплення норм" (Coleman, 1988). На його думку, соціальний капітал є продуктивним, оскільки дозволяє досягати цілей, недосяжних за його відсутності, що безпосередньо пов'язує його з соціальною згуртованістю. Патнем, як зазначалося раніше, виокремив два типи соціального капіталу: об'єднуючий (bonding) та сполучний (bridging) (Putnam, 2000), що дозволяє аналізувати різні форми соціальних зв'язків у громадах.

Теорія соціальних мереж, розроблена Марком Грановеттером та Баррі Велманом, пропонує аналіз соціальної згуртованості через призму структури соціальних зв'язків. Грановеттер у праці "Сила слабких зв'язків" довів важливість слабких зв'язків, що з'єднують різні соціальні групи (Granovetter, 1973). Ця теза має особливе значення для розуміння механізмів інтеграції внутрішньо переміщених осіб, адже саме слабкі зв'язки з представниками приймаючих громад забезпечують доступ до інформації, можливостей працевлаштування та інших ресурсів.

У контексті інтеграції внутрішньо переміщених осіб соціологічний підхід дозволяє аналізувати формування нових соціальних мереж, трансформацію групових ідентичностей та розвиток механізмів соціальної інтеграції. Палатна та Семігіна, досліджуючи соціальний вимір згуртування громади, особливу увагу приділяють розбудові сполучного соціального капіталу між переселенцями та місцевими жителями (Палатна, & Семігіна, 2024).

Психологічний підхід зосереджується на вивченні психологічних механізмів формування групової приналежності, соціальної ідентичності та групової динаміки, що лежать в основі соціальної згуртованості. Теорія соціальної ідентичності, розроблена Анрі Тажфелом та

Джоном Тернером, пояснює механізми групової ідентифікації та міжгрупових відносин через категоризацію людей на "своїх" і "чужих" (Tajfel, & Turner, 1979). У контексті інтеграції внутрішньо переміщених осіб ця теорія допомагає зрозуміти процеси самокатегоризації та процеси групового сприйняття, що можуть як сприяти, так і перешкоджати інтеграції. Важливим завданням є формування інклюзивної соціальної ідентичності, яка охоплює і місцевих жителів, і переселенців (Голотенко, & Удовенко, 2023).

Теорія групової динаміки, розвинута Куртом Левіном, досліджує закономірності формування та функціонування груп. Ірвін Ялом виділив ключові фактори групової згуртованості: атракція до групи, відчуття приналежності, взаємне прийняття, підтримка та спільні цілі (Yalom & Leszcz, 2005). Ці фактори є важливими орієнтирами для розробки програм посилення соціальної згуртованості в громадах, які приймають внутрішньо переміщених осіб.

Теорія міжгрупового контакту Гордона Олпорта визначає умови, за яких контакти між групами зменшують упередження: рівний статус, спільні цілі, інституційна підтримка та особистісна взаємодія (Allport, 1954). Ці принципи створюють основу для розробки програм інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади.

Голотенко та Удовенко аналізують проблему суб'єктивності вимушених мігрантів у контексті психологічної травми, пов'язаної з досвідом війни (Голотенко, & Удовенко, 2023). Їхнє дослідження показує, що 67 % ВПО пережили психологічні травми, а 43 % сприймають своє перебування як тимчасове, що значно ускладнює процес інтеграції. Це підкреслює важливість психологічних аспектів соціальної згуртованості в контексті вимушеного переміщення.

Економічний підхід зосереджується на аналізі матеріальних аспектів соціальних взаємодій, розподілу ресурсів та механізмів кооперації, які формують підґрунтя для соціальної згуртованості. Теорія суспільного блага, розроблена Полом Самуельсоном та Манкуром Олсоном, розглядає проблему створення благ, які приносять користь усім членам спільноти (Samuelson, 1954). Соціальна згуртованість у цьому контексті розглядається як суспільне благо, що сприяє економічному розвитку та ефективній алокації ресурсів (Stiglitz, 2002). Це має особливе значення для громад, які приймають внутрішньо переміщених осіб, оскільки інвестиції в соціальну згуртованість можуть приносити дивіденди у формі зниження

соціальної напруги, посилення економічної співпраці та підвищення ефективності використання ресурсів.

Теорія колективної дії, розроблена Манкуром Олсоном та Елінором Остром, вивчає умови, за яких групи здатні кооперуватися для досягнення спільних цілей. Остром виявила ключові фактори успішної колективної дії: чіткі групові межі, адаптовані правила, участь у модифікації правил, моніторинг, градування санкції, механізми розв'язання конфліктів та визнання права на самоорганізацію (Ostrom, 2000). У контексті інтеграції внутрішньо переміщених осіб особливо важливими є інклюзивні правила участі та розподілу ресурсів, які забезпечують залучення всіх членів громади.

Дослідження свідчать, що громади з вищим рівнем соціальної згуртованості демонструють більшу здатність до колективної дії, що проявляється у громадянській активності, волонтерстві та взаємодопомозі, особливо у процесі інтеграції внутрішньо переміщених осіб (Samuelson, 1954). Економічний підхід допомагає зрозуміти, як матеріальні стимули та раціональні інтереси можуть бути використані для посилення соціальної згуртованості.

Політологічний підхід зосереджується на аналізі політичних інститутів, механізмів громадянської участі та способів забезпечення соціальної інтеграції через політичні процеси. Теорія громадянського суспільства, розвинута Алексисом де Токвілем, Юргеном Габермасом та Робертом Патнемом, підкреслює роль добровільних асоціацій та публічної сфери у формуванні соціальної згуртованості. Токвіль зазначає, що "асоціації в громадянськом житті відіграють таку ж роль, як і другорядні школи в науці" (Tocqueville, 2000). Габермас розвинув концепцію публічної сфери як простору комунікативної раціональності, де формується публічна думка (Habermas, 1989). Ці ідеї є важливими для розуміння ролі громадських організацій та ініціатив у процесі інтеграції внутрішньо переміщених осіб.

Концепція соціальної інтеграції зосереджується на процесах включення різних груп у суспільство. Габермас запропонував ідею "конституційного патріотизму" як основи для інтеграції в мультикультурних суспільствах (Habermas, 1996). Вілл Кімліка розвинув теорію мультикультурного громадянства, яка поєднує повагу до культурних відмінностей з прихильністю до демократичних цінностей (Kymlicka, 1995). Ці концепції допомагають зрозуміти, як формувати спільну громадянську ідентичність при збереженні культурного різноманіття.

В умовах масштабного внутрішнього переміщення населення, розробка комплексних політик інтеграції внутрішньо переміщених осіб на національному та місцевому рівнях є критично важливою для забезпечення соціальної згуртованості та національної єдності (MOM, 2024). Політологічний підхід допомагає осмислити інституційні механізми та політичні процеси, що сприяють інтеграції та розвитку соціальної згуртованості.

Сучасні дослідження соціальної згуртованості все частіше використовують *міждисциплінарні підходи*, які інтегрують концепції та методи з різних наукових дисциплін, визнаючи комплексність цього феномену. *Інтеграційний підхід* Ради Європи поєднує соціологічні, економічні та політичні аспекти, виділяючи чотири виміри соціальної згуртованості: рівність у доступі до прав, гідність та визнання різноманітності, автономія та особистісний розвиток, участь та залученість (Council of Europe, 2005). Цей підхід пропонує комплексну рамку для аналізу різних аспектів соціальної згуртованості та розробки інтегрованих стратегій її розвитку.

Соціально-психологічний підхід, розроблений у працях Маді Дойча, Джона Берді та Майлза Хьюстона, фокусується на психологічних процесах, що лежать в основі формування соціальних зв'язків, довіри та почуття спільності (Berry, & Houston, 2012; Deutsch, 1985). Цей підхід допомагає зрозуміти, як індивідуальні психологічні процеси взаємодіють із соціальними структурами, формуючи основу для соціальної згуртованості.

Підхід соціальної екології Юрі Бронфенбренера розглядає соціальну згуртованість як результат взаємодії між різними рівнями соціальної системи – від мікросистем (сім'я) до макросистем (культура, соціальні інститути) (Bronfenbrenner, 1979). Цей підхід підкреслює необхідність інтервенцій на різних рівнях соціальної системи для розвитку соціальної згуртованості (McLeroy et al., 1988). У контексті інтеграції внутрішньо переміщених осіб це означає розробку комплексних стратегій, що охоплюють як індивідуальну психологічну підтримку, так і трансформацію інституційних структур та соціальних політик.

Міждисциплінарні підходи дозволяють інтегрувати різні аспекти соціальної згуртованості – нормативні, реляційні, афективні та функціональні – у цілісну теоретичну рамку, що є особливо важливим для розробки комплексних стратегій інтеграції внутрішньо переміщених осіб (Міністерство з питань реінтеграції..., 2023).

Аналіз різних теоретичних підходів до розуміння соціальної згуртованості демонструє багатомірність та комплексність цього феномену. Кожен підхід пропонує власний фокус аналізу, який дозволяє висвітлити певні аспекти соціальної згуртованості. Інтеграція цих підходів створює теоретичну основу для комплексного дослідження процесів формування та розвитку соціальної згуртованості в громадах, які приймають внутрішньо переміщених осіб.

Соціальна згуртованість є складним багатомірним феноменом, що включає взаємопов'язані структурні компоненти. Аналіз цих компонентів дозволяє глибше зрозуміти механізми формування та підтримки соціальної згуртованості, особливо в контексті інтеграції внутрішньо переміщених осіб. На основі аналізу наукових досліджень можна виокремити чотири ключові компоненти соціальної згуртованості: ціннісно-нормативний, соціально-реляційний, афективний та функціональний (табл. 2). *Ціннісно-нормативний компонент* включає спільні цінності, норми, переконання та моральні зобов'язання, які поділяються членами спільноти та формують основу для їх взаємодії. Спільні цінності забезпечують нормативну основу для колективної ідентичності та соціальної взаємодії. Р. Бергер-Шмітт виділяє дві групи цінностей, особливо важливих для соціальної згуртованості: інклюзивні цінності (повага до різноманітності, толерантність) та цінності колективного добробуту (солідарність, справедливість, рівність) (Berger-Schmitt, 2002). Дослідження проекту reSCORE показало, що в умовах війни відбувається посилення патріотичних цінностей та цінностей солідарності, які об'єднують різні соціальні групи (Мініч, 2024).

Соціальної норми регулюють взаємодію членів спільноти та сприяють передбачуваності соціальних відносин. Для соціальної згуртованості особливо важливими є норми взаємності, співпраці та інклюзивності (Палатна & Семигіна, 2024). У контексті інтеграції внутрішньо переміщених осіб формування інклюзивних норм є вирішальним для подолання бар'єрів та забезпечення повноцінної участі переселенців у житті приймаючих громад (Голотенко, & Удовенко, 2023).

Таблиця 2

Структурні компоненти соціальної згуртованості

Компонент	Складові елементи	Характеристика	Значення для інтеграції ВПО
Ціннісно-нормативний	Спільні цінності Соціальні норми Моральні зобов'язання	Нормативна основа для колективної ідентичності та соціальної взаємодії. Інклюзивні цінності та цінності колективного добробуту	Формування інклюзивних норм для подолання бар'єрів та забезпечення участі переселенців
Соціально-реляційний	Соціальні зв'язки Соціальні мережі Довіра Соціальна інклюзія	Структура та якість соціальних відносин. Сильні та слабкі зв'язки, мости між групами, довіра (міжособистісна, категоріальна, інституційна)	Розбудова мостів між переселенцями та місцевими жителями. Доступ до інформації та ресурсів через слабкі зв'язки
Афективний	Почуття приналежності Солідарність Емоційна прив'язаність до місця	Емоційні аспекти відносин між членами спільноти. Суб'єктивне відчуття єдності та взаємної підтримки	Формування нового почуття приналежності до приймаючої громади. Подолання втрати емоційного зв'язку з місцем походження
Функціональний	Кооперація Взаємодопомога Колективна дія	Практичні аспекти взаємодії членів спільноти. Спільна діяльність для досягнення спільних цілей	Створення можливостей для спільних проєктів розвитку громади. Формування позитивних міжгрупових відносин

Моральні зобов'язання відображають відповідальність членів спільноти за дотримання спільних цінностей та норм, а також за благополуччя інших. Етціоні зазначає, що згуртовані спільноти характеризуються високим рівнем моральних зобов'язань, що виявляється в готовності жертвувати власними інтересами задля спільного блага (Etzioni, 1988). Цей аспект набуває особливого значення в умовах кризи, коли готовність допомагати іншим стає важливим фактором виживання та адаптації.

Соціально-реляційний компонент включає структуру та якість соціальних зв'язків, мереж і відносин, а також рівень довіри між членами спільноти.

Соціальні зв'язки та мережі забезпечують канали комунікації, обміну ресурсами та взаємної підтримки. У контексті соціальної згуртованості особливо важливими є різні типи зв'язків (Granovetter, 1973; Putnam, 2000):

- сильні зв'язки – інтенсивні, емоційно насичені відносини (сім'я, близькі друзі);
- слабкі зв'язки – менш інтенсивні відносини, що з'єднують людей з різних соціальних груп;
- мости – зв'язки між різними соціальними групами;
- зв'язуючі ланки – вертикальні зв'язки, що забезпечують доступ до ресурсів.

Для інтеграції внутрішньо переміщених осіб особливо важливою є розбудова мостів між переселенцями та місцевими жителями. Як показує дослідження Палатної та Семигіної, формування слабких зв'язків забезпечує доступ до інформації, ресурсів та можливостей і є ключовим фактором успішної інтеграції (Палатна, & Семигіна, 2024).

Довіра є ключовим елементом соціально-реляційного компоненту. Штомпка виділяє три типи довіри: міжособистісну, категоріальну та інституційну (Sztompka, 1999). Усланер розрізняє партикулярну довіру (до "своїх") та узагальнену довіру (до людей загалом) (Uslaner, 2002). У контексті інтеграції внутрішньо переміщених осіб важливо розвивати узагальнену довіру, яка сприяє співпраці між різними соціальними групами, а також зміцнювати інституційну довіру, яка забезпечує легітимність соціальних інституцій (Мініч, 2024).

Соціальна інклюзія передбачає включення всіх членів суспільства до соціальних мереж та забезпечення їм доступу до ресурсів. За даними Київського міжнародного інституту соціології, 38 % місцевих жителів демонструють насторожене ставлення до внутрішньо переміщених

осіб (КМІС, 2023), що вказує на необхідність цілеспрямованих зусиль для подолання соціальної ексклюзії та сприяння інклюзії переселенців.

Афективний компонент включає емоційні аспекти відносин між членами спільноти: почуття приналежності, солідарності та емоційну прив'язаність до спільноти. Почуття приналежності – це суб'єктивне відчуття індивіда, що він є частиною спільноти, приймається її членами та поділяє спільну ідентичність. Гончар та Нестеренко виділяють когнітивний, емоційний та поведінковий виміри почуття приналежності (Гончар, & Нестеренко, 2022). Дослідження Чуйко та Федоренко показують, що внутрішньо переміщені особи, які відчують приналежність до приймаючих громад, демонструють вищий рівень психологічного благополуччя та соціальної інтеграції (Chuiiko, & Fedorenko, 2022).

Солідарність – це почуття єдності, взаємної підтримки та взаємодопомоги між членами спільноти. Дюркгейм розрізняв механічну та органічну солідарність (Durkheim, 1893), а сучасні дослідники розширили цю типологію, виділяючи афективну, функціональну, нормативну та структурну солідарність (Van Dyk, 2020). В українських громадах, які приймають внутрішньо переміщених осіб, високий рівень солідарності корелює з низьким рівнем соціальної напруги та успішною інтеграцією переселенців (Мініч, 2024).

Емоційна прив'язаність до місця – це зв'язок між індивідом та певним місцем, який виявляється в почутті приналежності, гордості та відповідальності. Левицька і Хенрік у своєму дослідженні, що узагальнює 40 років вивчення цього феномену, визначають прив'язаність до місця як "позитивний емоційний зв'язок між людиною та конкретним місцем, який спонукає людину залишатися близько до цього місця та відчувати комфорт і безпеку в його присутності" (Lewicka & Henrik, 2011). Вони виділяють три компоненти прив'язаності до місця: афективний (емоційний зв'язок), когнітивний (спогади, знання, переконавання) та поведінковий (дії, спрямовані на підтримку зв'язку з місцем).

Внутрішньо переміщені особи часто переживають втрату емоційного зв'язку з місцем походження і потребують формування нового зв'язку з приймаючою громадою, що є важливим аспектом їхньої інтеграції та психологічного благополуччя. Голотенко та Удовенко зазначають, що 43 % ВПО сприймають своє перебування у приймаючих громадах як тимчасове (Голотенко,

& Удовенко, 2023), що ускладнює формування емоційної прив'язаності та повноцінної інтеграції.

Функціональний компонент включає практичні аспекти взаємодії членів спільноти: кооперацію, взаємодопомогу та колективну дію. Кооперація – це спільна діяльність для досягнення спільних цілей. Аксельрод виділяє фактори, що сприяють кооперації: тривалість взаємодії, реципрокність, упізнаваність та комунікація (Axelrod, 1984). Створення можливостей для кооперації між внутрішньо переміщеними особами та місцевими жителями, наприклад, через спільні проекти розвитку громади, сприяє формуванню позитивних міжгрупових відносин та соціальної згуртованості (Палатна, & Семигіна, 2024).

Взаємодопомога може бути формальною (через інституції) або неформальною (у рамках соціальних мереж), безпосередньою або опосередкованою. У контексті інтеграції внутрішньо переміщених осіб взаємодопомога відіграє важливу роль у забезпеченні базових потреб переселенців та формуванні соціальних зв'язків. Дослідження Чуїко та Федоренко показують, що взаємодопомога між переселенцями та місцевими жителями сприяє формуванню довіри та солідарності (Chuiiko, & Fedorenko, 2022).

Колективна дія – це узгоджені зусилля групи для досягнення спільної мети. Елінор Остром визначила принципи успішної колективної дії: чіткі групові межі, адаптовані правила, участь у модифікації правил, ефективний моніторинг, градуйовані санкції, механізми розв'язання конфліктів та визнання права на самоорганізацію (Ostrom, 2000). Проект reSCORE демонструє, що в умовах війни спостерігається посилення громадянської активності та колективної дії в українських громадах (Мініч, 2024).

Структурні компоненти соціальної згуртованості тісно взаємопов'язані та взаємно підсилюють один одного. Джозеф Чан розробив модель, що ілюструє їх взаємозв'язок (Chan, To & Chan, 2006): ціннісно-нормативний компонент створює основу для розвитку соціально-реляційного компонента; соціально-реляційний компонент сприяє формуванню афективного компонента; афективний компонент підтримує функціональний компонент; функціональний компонент зміцнює ціннісно-нормативний компонент (рис. 1).

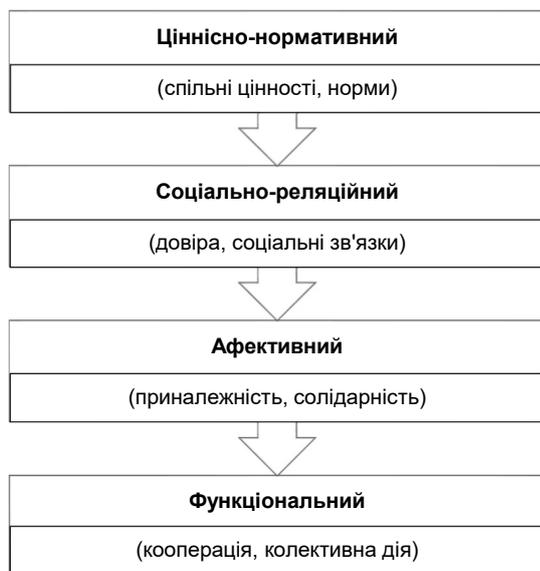

Рис. 1. Взаємозв'язок структурних компонентів соціальної згуртованості

Форрест та Кернс зазначають, що компоненти соціальної згуртованості взаємно підсилюють один одного, створюючи позитивні цикли розвитку згуртованості (Forrest, & Kearns, 2001). Наприклад, спільні цінності сприяють формуванню довіри, довіра підтримує почуття приналежності, почуття приналежності сприяє кооперації, а успішна кооперація зміцнює спільні цінності.

У контексті інтеграції внутрішньо переміщених осіб важливо розвивати всі компоненти соціальної згуртованості комплексно, враховуючи їх взаємозв'язок. Програми та інтервенції, спрямовані на розвиток соціальної згуртованості, мають охоплювати як формування спільних цінностей та норм, так і розбудову соціальних мереж, розвиток почуття приналежності та створення умов для кооперації та взаємодопомоги.

Розуміння структурних компонентів соціальної згуртованості та їх взаємозв'язків дозволяє розробляти більш ефективні стратегії інтеграції внутрішньо переміщених осіб, які враховують комплексну природу цього феномену та спрямовані на системний розвиток соціальної згуртованості в приймаючих громадах.

Дискусія і висновки

Проведений теоретичний аналіз соціальної згуртованості розкриває складність та багатогранність цього феномену, особливо в контексті сучасних українських реалій. Дослідження підтверджує актуальність розгляду соціальної згуртованості як ключового фактора успішної інтеграції внутрішньо переміщених осіб, що набуває особливого значення в умовах масштабного внутрішнього переміщення населення в Україні.

Аналіз еволюції концепту соціальної згуртованості від класичних теорій до сучасних міждисциплінарних підходів демонструє трансформацію розуміння цього феномену під впливом суспільних змін. Якщо в період індустріалізації увага зосереджувалась на механізмах соціальної солідарності в традиційному розумінні, то в епоху глобалізації та мультикультуралізму акцент зміщується на розвиток інклюзивних форм згуртованості, здатних об'єднувати різноманітні соціальні групи.

Особливо важливим є виокремлення чотирьох структурних компонентів соціальної згуртованості. Ціннісно-нормативний компонент створює основу для формування спільної ідентичності, проте в контексті інтеграції ВПО постає виклик балансування між збереженням культурної самобутності переселенців та формуванням спільних цінностей з приймаючою громадою. Соціально-реляційний компонент підкреслює критичну важливість розбудови мостів між різними групами, що підтверджується теорією "сили слабких зв'язків" Грановеттера та концепцією сполучного соціального капіталу Патнема.

Афективний компонент виявляється особливо проблематичним для ВПО, оскільки 43% із них сприймають своє перебування як тимчасове, що ускладнює формування емоційної прив'язаності до нового місця. Функціональний компонент демонструє потенціал практичної співпраці як механізму зближення різних груп населення.

Інтеграція різних теоретичних підходів дозволяє сформувати комплексне розуміння соціальної згуртованості, проте також виявляє складність взаємодії різних рівнів аналізу цього феномену. Зокрема, економічний підхід розкриває раціональні механізми та матеріальні основи згуртування, психологічний підхід поглиблює розуміння емоційних та ідентифікаційних процесів, а соціологічний підхід аналізує структурні аспекти соціальних відносин. Виклик полягає в тому, щоб ефективно поєднати ці різнорівневі пояснення в єдину теоретичну рамку, яка б

враховувала як індивідуальні мотиви, так і групові динаміки та структурні чинники.

Виявлені виклики інтеграції ВПО корелюють з теоретичними положеннями про структурні компоненти соціальної згуртованості, що підтверджує валідність запропонованої теоретичної рамки. Водночас, специфіка українського контексту, зокрема травматичний досвід війни у 67 % ВПО (Голотенко, & Удовенко, 2023), потребує адаптації існуючих теоретичних підходів до кризових умов.

Проведений аналіз має певні обмеження, пов'язані з його теоретичним характером. Відсутність емпіричної верифікації запропонованих теоретичних положень в українському контексті може обмежувати їхню практичну застосовність. Крім того, динамічний характер ситуації з внутрішнім переміщенням потребує постійного оновлення теоретичних рамок відповідно до змін у соціально-демографічній структурі населення.

Подальшого дослідження потребують механізми взаємодії різних компонентів соціальної згуртованості в специфічних умовах кризових ситуацій. Особливий інтерес становить розробка емпіричних інструментів вимірювання рівня соціальної згуртованості в громадах, що приймають ВПО, а також аналіз ефективності різних інтервенцій соціальної роботи для її розвитку.

Результати теоретичного аналізу дозволяють зробити декілька ключових висновків. По-перше, соціальна згуртованість є багатовимірним феноменом, що еволюціонував від класичних концепцій соціальної солідарності до сучасного міждисциплінарного розуміння як динамічного процесу інтеграції різних соціальних груп. По-друге, структурний аналіз виявляє чотири взаємопов'язані компоненти соціальної згуртованості (ціннісно-нормативний, соціально-реляційний, афективний та функціональний), які формують цілісну теоретичну рамку для розуміння механізмів групової інтеграції.

На основі проведеного аналізу сформульовано робоче визначення: соціальна згуртованість – це динамічний процес формування та підтримки якісних соціальних зв'язків, спільних цінностей, почуття приналежності та здатності до колективної дії, що забезпечує інклюзію різних соціальних груп, у тому числі внутрішньо переміщених осіб, та сприяє стабільному розвитку громади в умовах суспільних трансформацій.

Теоретико-методологічне значення дослідження полягає у створенні концептуального підґрунтя для аналізу соціальної роботи як інструменту розвитку соціальної згуртованості, особливо в контексті інтеграції внутрішньо переміщених осіб у приймаючі громади.

Джерела фінансування. Фінансування забезпечене Київським національним університетом імені Тараса Шевченка.

Список використаних джерел

- Андерсон, Б. (2001). *Уявлені спільноти: міркування щодо походження і поширення націоналізму*. Критика.
- Аристотель. (2002). *Нікомахова етика* (В. В. Ставнюк, Транс.). Акілон-Плюс. http://am.history.univ.kiev.ua/Nikomakhova_etyka.pdf
- Вебер, М. (2012). *Господарство і суспільство: нариси з соціології розуміння* (М. Кушнір, Транс.). Видавничий дім Всесвіт.
- Голотенко, А., & Удовенко, Ю. (2023). Проблема суб'єктності вимушених мігрантів у контексті повномасштабної війни в Україні. *Соціологічний вісник*, 12(1), 23–34. <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2023/9-1/3>
- Гончар, О., & Нестеренко, Є. (2022). Почуття приналежності як фактор психологічного благополуччя внутрішньо переміщених осіб. *Український психологічний журнал*, 3(21), 22–36. <https://doi.org/10.17721/ujp.2022.3.3>
- Київський міжнародний інститут соціології. (2023). *Ставлення до біженців, внутрішньо переміщених осіб, до російськомовних громадян та до деяких інших категорій населення України*. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1218&page=1>

Міжнародна організація з міграції. (2024). *Внутрішня міграція та інтеграція в Україні: виклики та можливості*. https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd1461/files/reports/IOM_UKR_GPS_Internal%20Displacement%20Report_Round%202016_UA_June%202024.pdf

Мініч, Р. (Ред.). (2024). Соціальна згуртованість в Україні: тенденції за даними індексів reSCORE 2023 та SCORE 2021 (Ч. 1). *Агентство США з міжнародного розвитку (USAID), ПРООН*. https://api.scoreforpeace.org/storage/pdfs/PUB_Social-Cohesion-in-Ukraine_UKR_March.7.2024.pdf

Міністерство з питань реінтеграції тимчасово окупованих територій України. (2023). *Стратегія інтеграції внутрішньо переміщених осіб та впровадження довгострокових рішень щодо внутрішнього переміщення на період до 2025 року*. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1364-2021-%D1%80#Text>

Палатна, Д., & Семігіна, Т. (2024). *Згуртування громади: соціальний вимір*. Figshare. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.25927504.v1>

Тьонніс, Ф. (2005). *Спільнота та суспільство. Основні поняття чистої соціології*. Дух і літера.

Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Addison-Wesley.

Axelrod, R. (1984). *The evolution of cooperation*. Basic Books.

Berger-Schmitt, R. (2002). Social cohesion between the member states of the European Union: Past developments and prospects for an enlarged Union. *Czech Sociological Review*, 38(6), 721–748. <https://doi.org/10.13060/00380288.2002.38.6.03>

Berry, J. W., & Houston, M. (2012). Understanding and managing diversity in organizations. In A. M. Ryan & F. T. L. Leong (Eds.), *Conducting multinational research: Applying organizational psychology in the workplace* (pp. 41–67). *American Psychological Association*.

Bourdieu, P. (1986). *The forms of capital*. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood.

Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.

Castells, M. (2000). *The rise of the network society* (2nd ed.). Blackwell.

Chan, J., To, H., & Chan, E. (2006). Reconsidering social cohesion: Developing a definition and analytical framework for empirical research. *Social Indicators Research*, 75(2), 273–302. <https://doi.org/10.1007/s11205-005-2118-1>

Chuiko, O., & Fedorenko, O. (2022). Levels of social integration of internally displaced persons in the host community. *Regional Formation and Development Studies*, 31(2), 7–16. <https://doi.org/10.15181/rfds.v31i2.2093>

Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, S95–S120. <https://doi.org/10.1086/228943>

Council of Europe. (2005). *Concerted development of social cohesion indicators*. Council of Europe Publishing.

Council of Europe. (2010). *New strategy and Council of Europe action plan for social cohesion*. https://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/2010strategy_actionplan_socialcohesion.pdf

Deineko, O. (2021). "Being together" in pandemic conditions: Social cohesion challenges of the contemporary Ukrainian society. *Ukrainian Sociological Journal*, 25, 37–48. <https://doi.org/10.26565/2077-5105-2021-25-04>

Deutsch, M. (1985). *Distributive justice: A social-psychological perspective*. Yale University Press.

Durkheim, E. (1893). *The division of labour in society*. Free Press.

Etzioni, A. (1988). *The moral dimension: Toward a new economics*. Free Press.

Forrest, R., & Kearns, A. (2001). Social cohesion, social capital and the neighbourhood. *Urban Studies*, 38(12), 2125–2143. <https://doi.org/10.1080/00420980120087081>

Giddens, A. (1999). *Runaway world: How globalization is reshaping our lives*. Profile Books.

Granovetter, M.S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360–1380. <https://doi.org/10.1086/225469>

Green, A., Preston, J., & Janmaat, J. G. (2008). Education, equality and social cohesion: A comparative analysis. *Palgrave Macmillan*.

Habermas, J. (1989). *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society*. MIT Press.

Habermas, J. (1996). *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy*. MIT Press.

Jenson, J. (1998). *Mapping social cohesion: The state of Canadian research (CPRN Study No. F/03)*. Strategic Research and Analysis Directorate. Department of Canadian Heritage and Canadian Policy Research Networks.

Kymlicka, W. (1995). *Multicultural citizenship: A liberal theory of minority rights*. Clarendon Press.

Lewicka, M., & Henrik, E. (2011). Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of Environmental Psychology*, 31(3), 207–230. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.10.001>

McLeroy, K. R., Bibeau, D., Steckler, A., & Glanz, K. (1988). An ecological perspective on health promotion programs. *Health Education Quarterly*, 15(4), 351–377. <https://doi.org/10.1177/109019818801500401>

Marshall, T. H. (1950). *Citizenship and social class: And other essays*. Cambridge University Press.

Ostrom, E. (1990). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge University Press.

- Ostrom, E. (2000). Collective action and the evolution of social norms. *Journal of Economic Perspectives*, 14(3), 137–158. <https://doi.org/10.1257/jep.14.3.137>
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
- Samuelson, P. A. (1954). The pure theory of public expenditure. *The Review of Economics and Statistics*, 36(4), 387–389. <https://doi.org/10.2307/1925895>
- Simmel, G. (1971). *On individuality and social forms* (D. N. Levine, Ed.). University of Chicago Press.
- Stiglitz, J. E. (2002). Participation and development: Perspectives from the comprehensive development paradigm. *Review of Development Economics*, 6(2), 163–182. <https://doi.org/10.1111/1467-9361.00148>
- Sztompka, P. (1999). *Trust: A sociological theory*. Cambridge University Press.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33–47). Brooks/Cole.
- Tocqueville, A. de. (2000). *Democracy in America*. University of Chicago Press. (Original work published 1835).
- Uslaner, E. M. (2002). *The moral foundations of trust*. Cambridge University Press.
- Van Dyk, C. (2020). Dimensions of solidarity in complex societies. *Social Indicators Research*, 149(1), 1–18. <https://doi.org/10.1007/s11205-019-02240-7>
- Vertovec, S. (2007). New complexities of cohesion in Britain: Super-diversity, transnationalism and civil integration. *Commission on Integration and Cohesion*.
- Yalom, I. D., & Leszcz, M. (2005). *The theory and practice of group psychotherapy* (5th ed.). Basic Books.
- References**
- Allport, G. W. (1954). *The nature of prejudice*. Addison-Wesley.
- Anderson, B. (2001). *Imagined communities: Reflections on the origin and spread of nationalism*. Krytyka [in Ukrainian].
- Aristotle. (2002). *Nicomachean ethics* (V. V. Stavniuk, Trans.). Akvilon-Plus [in Ukrainian]. http://am.history.univ.kiev.ua/Nikomakhova_etyka.pdf
- Axelrod, R. (1984). *The evolution of cooperation*. Basic Books.
- Berger-Schmitt, R. (2002). *Social cohesion between the member states of the European Union: Past developments and prospects for an enlarged Union*. *Czech Sociological Review*, 38(6), 721–748. <https://doi.org/10.13060/00380288.2002.38.6.03>
- Berry, J. W., & Houston, M. (2012). Understanding and managing diversity in organizations. In A. M. Ryan, & F. T. L. Leong (Eds.), *Conducting multinational research: Applying organizational psychology in the workplace* (pp. 41–67). American Psychological Association.
- Bourdieu, P. (1986). *The forms of capital*. In J. Richardson (Ed.), *Handbook of theory and research for the sociology of education* (pp. 241–258). Greenwood.
- Bronfenbrenner, U. (1979). *The ecology of human development: Experiments by nature and design*. Harvard University Press.
- Castells, M. (2000). *The rise of the network society* (2nd ed.). Blackwell.
- Chan, J., To, H., & Chan, E. (2006). Reconsidering social cohesion: Developing a definition and analytical framework for empirical research. *Social Indicators Research*, 75(2), 273–302. <https://doi.org/10.1007/s11205-005-2118-1>
- Chuiiko, O., & Fedorenko, O. (2022). Levels of Social Integration of Internally Displaced Persons in the Host Community. *Regional Formation and Development Studies*, 31(2), 7–16. <https://doi.org/10.15181/rfds.v31i2.2093>
- Coleman, J. S. (1988). Social capital in the creation of human capital. *American Journal of Sociology*, 94, S95–S120. <https://doi.org/10.1086/228943>
- Council of Europe. (2005). *Concerted development of social cohesion indicators*. Council of Europe Publishing.
- Council of Europe. (2010). *New strategy and Council of Europe action plan for social cohesion*. https://www.coe.int/t/dg3/socialpolicies/socialcohesiondev/source/2010strategy_actionplan_socialcohesion.pdf
- Deineko, O. (2021). "Being together" in pandemic conditions: Social cohesion challenges of the contemporary Ukrainian society. *Ukrainian Sociological Journal*, 25, 37–48. <https://doi.org/10.26565/2077-5105-2021-25-04>
- Deutsch, M. (1985). *Distributive justice: A social-psychological perspective*. Yale University Press.
- Durkheim, E. (1893). *The division of labour in society*. Free Press.
- Etzioni, A. (1988). *The moral dimension: Toward a new economics*. Free Press.
- Forrest, R., & Kearns, A. (2001). Social cohesion, social capital and the neighbourhood. *Urban Studies*, 38(12), 2125–2143. <https://doi.org/10.1080/00420980120087081>
- Giddens, A. (1999). *Runaway world: How globalization is reshaping our lives*. Profile Books.
- Granovetter, M. S. (1973). The strength of weak ties. *American Journal of Sociology*, 78(6), 1360–1380. <https://doi.org/10.1086/225469>
- Green, A., Preston, J., & Janmaat, J. G. (2008). *Education, equality and social cohesion: A comparative analysis*. Palgrave Macmillan.
- Habermas, J. (1989). *The structural transformation of the public sphere: An inquiry into a category of bourgeois society*. MIT Press.
- Habermas, J. (1996). *Between facts and norms: Contributions to a discourse theory of law and democracy*. MIT Press.
- Holotenko, A., & Udovenko, Y. (2023). The problem of subjectivity of forced migrants in the context of a full-scale war in Ukraine. *Sociological Bulletin*, 12(1), 23–34 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.17721/2616-7786.2023/9-1/3>
- Honchar, O., & Nesterenko, Y. (2022). *Sense of belonging as a factor of psychological well-being of internally displaced persons*. *Ukrainian Psychological Journal*, 3(21), 22–36 [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.17721/upj.2022.3.3>
- International Organization for Migration. (2024). *Internal migration and integration in Ukraine: challenges and opportunities* [in Ukrainian]. https://dtm.iom.int/sites/g/files/tmzbd1461/files/reports/IOM_UKR_GPS_Internal%20Displacement%20Report_Round%2016_UA_June%202024.pdf
- Jenson, J. (1998). *Mapping social cohesion: The state of Canadian research (CPRN Study No. F/03)*. Strategic Research and Analysis Directorate, Department of Canadian Heritage and Canadian Policy Research Networks.
- Kymlicka, W. (1995). *Multicultural citizenship: A liberal theory of minority rights*. Clarendon Press.
- Kyiv International Institute of Sociology. (2023). *Attitudes towards refugees, internally displaced persons, Russian-speaking citizens and some other categories of the population of Ukraine* [in Ukrainian]. <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1218&page=1>
- Lewicka, M., & Henik, E. (2011). Place attachment: How far have we come in the last 40 years? *Journal of Environmental Psychology*, 31(3), 207–230. <https://doi.org/10.1016/j.jenvp.2010.10.001>
- McLeroy, K. R., Bibeau, D., Steckler, A., & Glanz, K. (1988). An ecological perspective on health promotion programs. *Health Education Quarterly*, 15(4), 351–377. <https://doi.org/10.1177/109019818801500401>
- Minich, R. (Ed.). (2024). *Social cohesion in Ukraine: trends according to reSCORE 2023 and SCORE 2021 indices* (Part 1). United States Agency for International Development (USAID), UNDP [in Ukrainian]. https://api.scoreforpeace.org/storage/pdfs/PUB_Social-Cohesion-in-Ukraine_UKR_March.7.2024.pdf
- Ministry of Reintegration of Temporarily Occupied Territories of Ukraine. (2023). *Strategy for the integration of internally displaced persons and implementation of long-term solutions for internal displacement for the period until 2025* [in Ukrainian]. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1364-2021-%D1%80#Text>
- Oliveira, V. (1951). *Citizenship and social class: And other essays*. American Sociological Review.
- Ostrom, E. (1990). *Governing the commons: The evolution of institutions for collective action*. Cambridge University Press.
- Ostrom, E. (2000). Collective action and the evolution of social norms. *Journal of Economic Perspectives*, 14(3), 137–158. <https://doi.org/10.1257/jep.14.3.137>
- Palatna, D., & Semyhina, T. (2024). *Community cohesion: social dimension*. <https://doi.org/10.6084/m9.figshare.25927504.v1>. Figshare [in Ukrainian].
- Putnam, R. D. (2000). *Bowling alone: The collapse and revival of American community*. Simon & Schuster.
- Samuelson, P. A. (1954). The pure theory of public expenditure. *The Review of Economics and Statistics*, 36(4), 387–389. <https://doi.org/10.2307/1925895>
- Simmel, G. (1971). *On individuality and social forms* (D. N. Levine, Ed.). University of Chicago Press.
- Stiglitz, J. E. (2002). Participation and development: Perspectives from the comprehensive development paradigm. *Review of Development Economics*, 6(2), 163–182. <https://doi.org/10.1111/1467-9361.00148>
- Sztompka, P. (1999). *Trust: A sociological theory*. Cambridge University Press.
- Tajfel, H., & Turner, J. C. (1979). An integrative theory of intergroup conflict. In W. G. Austin & S. Worchel (Eds.), *The social psychology of intergroup relations* (pp. 33–47). Brooks/Cole.
- Tocqueville, A. de. (2000). *Democracy in America*. University of Chicago Press. (Original work published 1835).
- Tonnies, F. (2005). *Community and society. Basic concepts of pure sociology*. Duh i Litera [in Ukrainian]
- Uslaner, E. M. (2002). *The moral foundations of trust*. Cambridge University Press.
- Van Dyk, C. (2020). Dimensions of solidarity in complex societies. *Social Indicators Research*, 149(1), 1–18. <https://doi.org/10.1007/s11205-019-02240-7>
- Vertovec, S. (2007). *New complexities of cohesion in Britain: Super-diversity, transnationalism and civil integration*. Commission on Integration and Cohesion.
- Weber, M. (2012). *Economy and society: Essays in the sociology of understanding* (M. Kushnir, Trans.). Publishing House "Vsesvit" [in Ukrainian].
- Yalom, I. D., & Leszcz, M. (2005). *The theory and practice of group psychotherapy* (5th ed.). Basic Books.

Отримано редакцію журналу / Received: 25.05.25
 Прорецензовано / Revised: 17.07.25
 Схвалено до друку / Accepted: 17.09.25

Olena CHUIKO, DSc (Psychol.), Prof.
ORCID ID: 0000-0001-7088-0961
e-mail: chuiko@knu.ua
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

Andrii ILCHUK, PhD Student
ORCID ID: 0009-0001-4063-9082
e-mail: an.ilchuk27@gmail.com
Taras Shevchenko National University of Kyiv, Kyiv, Ukraine

THEORETICAL AND METHODOLOGICAL FOUNDATIONS FOR THE STUDY OF SOCIAL COHESION IN THE CONTEXT OF SOCIAL WORK

Background. *Social cohesion as a multidimensional social phenomenon is of particular relevance in the current context of global transformations and crises. In the Ukrainian context of a full-scale war and large-scale internal displacement of the population (about 3.6 million people), the conceptualization of this phenomenon becomes not only a theoretical task but also a practical necessity for developing effective strategies for the integration and consolidation of society. The purpose of the study is to comprehensively analyze the concept of "social cohesion", its evolution in scientific discourse, identify the main theoretical approaches to its understanding, and reveal the structural components and their interconnection in the context of integration of internally displaced persons into host communities.*

Methods. *The study uses theoretical analysis of scientific sources, comparative analysis of different conceptual approaches, systematization and generalization of theoretical positions, structural and functional analysis of the components of social cohesion.*

Results. *The historical evolution of the concept of social cohesion from ancient philosophical ideas to modern interdisciplinary theories is traced. Theoretical approaches (sociological, psychological, economic, political science and interdisciplinary) to the study of social cohesion are systematized. Four structural components of social cohesion are identified and analyzed: value-normative (common values, norms, moral obligations), social-relational (social ties, trust, inclusion), affective (sense of belonging, solidarity, emotional attachment) and functional (cooperation, mutual assistance, collective action).*

Conclusions. *A comprehensive understanding of the social cohesion phenomenon has been formed as a dynamic process of forming and maintaining quality social connections, shared values, sense of belonging, and capacity for collective action. Four interconnected structural components of social cohesion have been identified, which form a holistic theoretical framework for understanding mechanisms of group integration. A theoretical-methodological foundation has been created for further research of social work as an instrument for developing social cohesion in conditions of massive internal displacement of population.*

Keywords: *community, internally displaced persons, social cohesion, social integration, social work.*

Автори заявляють про відсутність конфлікту інтересів. Спонсори не брали участі в розробленні дослідження; у зборі, аналізі чи інтерпретації даних; у написанні рукопису; в рішенні про публікацію результатів.

The authors declare no conflicts of interest. The funders had no role in the design of the study; in the collection, analyses or interpretation of data; in the writing of the manuscript; in the decision to publish the results.